

Aktaş, Esen, “Orta Karadeniz Bölgesi Pres Ağırılık Taşları -Litus’lar-”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.467-483.
DOI: 10.31765/karen.1130832

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

Bu makale, “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri” konulu doktora tez çalışmamdan genişletilerek hazırlanmıştır. Bu aşamada değerli fikir ve görüşleriyle çalışmalarına katkı sunan, sayın Prof. Dr. Aynur Civelek ve Dr. Meral Ortaç’a teşekkürü bir borç bilirim.

** Dr.,

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji
Doktora Mezunu, Ordu/TÜRKİYE
✉ esen.aktas52@gmail.com

ORCID : 0000-0001-6013-3217

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Roma İmparatorluğu, Ağırılık Taşları

Keywords: Black Sea, Roman Empire, Weight Stones

Geliş Tarihi / Received Date: 03.08.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 18.12.2022

ORTA KARADENİZ BÖLGESİ PRES AĞIRLIK TAŞLARI - LİTUS’LAR-*

Esen AKTAŞ**

Öz: Bu çalışmanın konusu, hazırladığım doktora tezi kapsamında Orta Karadeniz Bölgesi’nde tespit edilen antik çağda üzümünden şarap elde etmek ya da zeytinyağı üretmek için kullanılan pres düzeneğinde bulunan ve ağırılık taşları- *litus*- olarak adlandırılan malzeme grubudur. Tespit edilen malzemelerden hareketle bölgedeki tarım teknolojisi ile ilgili bazı sonuçlar elde etmenin yanı sıra yakın ya da uzak coğrafyalarda benzer ya da farklı örneklerinin ışığında herhangi bir yazıt bulunmayan bu malzeme grubunun tarihi konusunda çıkarımlar sağlamak amaçlanmıştır. Tipolojik araştırmalar çerçevesinde Roma İmparatorluk Dönemi tarımsal üretiminin bir parçası olan bu ağırılık taşlarının benzer örneklerinin Batı Karadeniz ve Ege Bölgeleri’nde olduğu kadar Güney Levant’ta, Roma İmparatorluğu’nun egemenlik alanı içinde Akdeniz’in pek çok yerinde yaygın olarak bulunduğu görülmektedir.

MIDDLE BLACK SEA REGION PRESS WEIGHT STONES - LITUSES-

Abstract: The subject of this study is a group of materials called weight stone- *litus*- found in the press mechanisms to obtain wine from grapes or to produce olive oil in ancient times determined in the Middle Black Sea Region within the scope of my doctoral thesis. Based on identified materials it was aimed to provide inferences about the history of this material group, which without any inscription in addition to obtaining some results about the agricultural technology in the region. Within the framework of typological researches it is seen that similar examples of these weight stones which were widely used as a part of Roman Imperial Period agricultural production are found in the Western Black Sea and Aegean Regions as well as in the Southern Levant, in many parts of Mediterranean within the domain of the Roman Empire.

Giriş

Antik çağda tarımsal çalışmalar çerçevesinde geniş bir coğrafi alanda üzüm ve zeytinin sıkılarak şarap ya da zeytinyağı elde edilmesi işlemi çok erken tarihlere kadar inmektedir. Akdeniz coğrafyasında zeytin üretiminin geç Neolithik erken Kalkolitik Dönem'e kadar inebileceğine ilişkin tartışmalar sürerken bu konuda en açık kanıtların erken Tunç Çağı'na ait olduğu ifade edilmektedir.¹ Zeytin kadar önemli bir başka tarımsal ürün olan üzümde elde edilen şarap hem ticari hem de dini anlamda son derece önemlidir. Pek çok çeşidi bulunan bu çok taneli meyve, aynı zamanda bereket simgesi olarak da değerlendirilmiştir. Üzüm, süsleme ögesi olarak mezar stellerinde, vazo betimlemelerinde ya da ticari önemine vurgu olarak sikkelerde yer almıştır. Şarap üretiminin Akdeniz coğrafyasında MÖ 3. binyıla kadar uzandığı bilinmektedir.²

Bu makalenin konusunu, araştırmalarımız sırasında Samsun İli ile bazı ilçeleri, Tokat, Zile İlçesi ve Amasya kent merkezinde saptanan “*litus*” olarak adlandırılan pres ağırlık taşlarının ayrıntılı tipolojisi ve gerek yakın çevresinde gerekse uzak bölgelerde bulunan benzer malzeme gruplarıyla karşılaştırılması oluşturur. Bu çalışmada ayrıca bölgenin iklimsel ve coğrafi koşulları ile antik çağ tarım üretim çeşitliliği konusu da ayrıntılı ele alınmaktadır.

Bu tür bloklar üzüm ve zeytin sıkma işleminde kullanılmıştır. Bu yüzden pres ağırlık taşları, antik yerleşimlerde bir işliğin ya da atölye benzeri bir yapının parçası olmalıdırlar. Bu bloklar, buralarda zeytinyağı ya da şarap üretimine de işaret ederler.

Karadeniz Bölgesi'nin iklim olarak uygun bazı bölgelerinde zeytin yetişmektedir.³ İnsanların kendi ihtiyaçlarına yönelik zeytin üretimi yaptığı bilinmektedir. 19. yüzyılda Samsun kıyılarında kıyı boyunca yetişen zeytinlikler deniz yoluyla yolculuk yapıldığında bile görülmektedir.⁴ 1900'lü yılların sonlarında Samsun'dan bilgiler veren bir seyyahın denize uzak olmayan bir tepedeki zeytin ağaçlarını öğrenmekteyiz.⁵ Tarafımızca yapılan araştırmalarda Samsun'un kıyıya yakın kesimlerinde dallarında meyveleriyle zeytin ağaçlarına rastlanması bu seyyahın anlatımlarını doğrulamaktadır (Şekil 1). Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda Trabzon'un bazı bölgelerinde uygun alanlarda zeytin yetiştiriciliğinin eskilere gittiği bilinmektedir.⁶

Yaptığımız araştırmalarda işlik ya da atölye benzeri bir yapının varlığına rastlanmamıştır. Buna karşın pres ağırlık taşlarının asıl yerlerinden taşınarak köylerde ya da yerleşim yerlerinde bulunan evlerin yakınlarına, köyün merkez alanlarına getirildikleri ve burada başka amaçlar için yeniden kullanıldıkları görülmektedir.⁷ Bazı taşların orta kısmında yer alan vida yerleştirmek için açılan yuvanın sonradan genişletilerek başka amaçlarla kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı yerlerde ise pres ağırlık taşlarının mimari yapılarda devşirme malzeme olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

1. Antik Yazarların Anlatımları

Orta Karadeniz'de pres ağırlık taşları *in situ* olmasa da ve bunların kullanım şekline ilişkin bilgiler edinebileceğimiz işliklere rastlamasak da şarap ve zeytinyağı üretimine ilişkin antik kaynaklardan bilgi edinilmektedir. Romalı devlet adamı Cato (MÖ. 3- 2. yüzyıl), “*De Agricultura*” adlı eserinde zeytinyağı üretimi hakkında fikir veren anlatımlarda bulunmuştur.⁸ Kitabın

¹Frankel, 1997: 74; Ali, 2014: 338.

²Koparal, vd., 2014: 93.

³ Amouretti, 1986: 31. Akdeniz coğrafyasında zeytin ağacının yetişme alanları içinde Orta Karadeniz'i işaretlemiştir.

⁴ Moltke, 1995: 172.

⁵ Lennep, 1870: 62. Geniş zeytin ağaçlarıyla çevrili bir tepeden bütün kasabayı seyretmiş ve bu ağaçların denizden fazla uzak olmadığını söylemiştir.

⁶ Dağlı ve Kahrman, 2008: 111. Evliya Çelebi II.1. Trabzon'da yetişen 7 çeşit zeytin olduğunu, benzerinin Şam ve Kudüs'te bulunduğunu anlatmaktadır. Bu zeytinlerden birinin olgunlaşmadan yenildiği, küçük siyah bir kiraza benzeyen türünün Trabzon'a özgü olduğunu dile getirmektedir; Topal, 2015: 169. Zeytin yetiştiriciliğine ait en eski kayıtlar Şimdilik Vazelon Manastırı kayıtlarıdır.

⁷ Benzer durum Bolu'da da mevcuttur. Ortaç, 2013: 408.

⁸ Cato 64,67, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cato/De_Agricultura/C*.html

61-69. bölümleri ekim, hasat ve zeytinyağı üretimine ayrılmıştır. Yazara göre olgunlaşan zeytinler zaman kaybetmeden toplanmalıdır, çünkü zeytinler yerde uzun süre kalırlarsa hem daha az yağ elde edilir hem de yağın kalitesi düşük olur. Yağ elde etmek için zeytinleri topladıktan bir ya da iki gün sonra preslenmesi talimatını vermekte, ayrıca yağdaki asit ne kadar fazla olursa yağın da o derece iyi olacağını, zeytinlerin pres odasında ve yüksek sıcaklıkta tutulması gerektiğini söylemektedir. Pres odası bir bekçi ve kepçeci tarafından dikkatlice gözlenmeli içeriye giriş çıkışların mümkün olduğunca az olmasına dikkat edilmelidir. Hiçbir şekilde bakır kaplar kullanılmamalı ve hiçbir tohumun ezilmediğine dikkat edilmelidir aksi durumda yağda kötü bir tat bırakacaktır. Presleme sırasında işçiler kollara baskı yaptıklarında kepçeciler hemen yağı çok dikkatli bir şekilde çıkarmalı, yağı önce ilk kaba daha sonra da ikinci kaba tortularını almamaya dikkat ederek aktarmalıdır. Pres odası ve kullanılan kaplar çok temiz tutulmalı, presleme sırasında yağ sık sık toplanmalıdır. Bu anlatımlara göre işlik ya da atölye benzeri bir oda ve içinde de baskı kollu olduğu tahmin edilen presleme aletleri bulunuyor olmalıydı.

Romalı Varro (MÖ 2- 1. yüzyıl), "*Rerum Rusticarum Libri Tres*" adlı eserinde zeytinyağı yapılışı ile ilgili bilgiler vermektedir⁹: Yazar, yağ elde edilecek zeytinlerin kısa bir süre için uygun olgunluğa ulaşana kadar bir depoda yığınlar halinde bekletildiğini, daha sonra her yığının düzenli bir şekilde kavanoz ya da yağ kabı gibi bir şeyle sert ve kaba taşlı zeytin preslerine taşındığını aktarmaktadır. Cato gibi Varro da zeytinlerin toplandıktan kısa bir süre sonra işlenmesi gerektiğini aksi halde zeytinlerin çürüyeceğini ve yağın tat olarak sertleşeceğini aktarmaktadır. MÖ 1. yüzyıl yazarı Vitruvius, "*De Architectura Libri Decem*" "Mimarlık Üzerine On Kitap" ismiyle Türkçeye çevrilen eserinde çiftlik evleri hakkında bilgiler vererek, zeytin cenderelerinin bulunduğu odaların zeytini işleme kolaylığı açısından mutfağa yakın olması gerekliliğine vurgu yapmıştır.¹⁰ Zeytin preslerinin bulunduğu odaları da tanımlayan yazar, bu odaların çalışma kolaylığı açısından genişliklerine de yer vermiştir.¹¹ MS 1. yüzyılda yaşamış Yaşlı Plinius, "*Naturalis Historia*" "Doğa Tarihi" adıyla Türkçeye çevrilen kitabında tarım ile ilgili açıklamalarında bağbozumu ve şarap elde edilmesi konusunda bilgiler aktarmaktadır. Plinius, üzümle- rin pres yoluyla nasıl ezildiği konusunda da bazı ipuçları vermektedir. Plinius'a göre¹² eski dönemlerde halat, deri kayış ya da manivela gibi malzemelerle aşağı çekilen baskı kolunun yerini son yüzyıl içinde (MS 1. yüzyıl olmalıdır) Grekler tarafından bulunan spiral yivlerin olduğu vidaların bağlandığı baskı kolu almıştır. Bu baskı kolu bazı üreticiler tarafından yıldız biçimli bir mil monte edilerek hareket ettirilirken, diğerleri baskı kolunun taş sandıklar yardımıyla hareket ettirildiği bir mekanizmayı kullanmışlar ki bu düzeneğin son derece övgü aldığı da Plinius'tan öğrenmekteyiz. Sözü edilen taş sandık makalemize konu olan pres ağırılık taşı olmalıdır. Adı geçen antik yazarların anlatımları, zeytinyağı ya da şarap için benzer düzene- neklerin kullanıldığına işaret etmektedir.

2. 19. Yüzyıl Araştırmacıları

1898 yılında Paton ve Myres, antik çağda zeytinyağı ya da şarap üretiminde kullanılan presleme sistemi konusunda yaptıkları araştırmalar kapsamında Karia Bölgesi ve Ege'nin bazı adalarında araştırmalar yapmışlar, Kalimnos Adası'ndaki Arginunta'da bir evin yakınında gördükleri ve hala yöre halkı tarafından zeytinyağı elde etmek için kullanılan bir pres yatağı ve ağırılık taşından oluşan düzeneğin çizimini yapmışlardır (Şekil 2). Tespit ettikleri diğer yerleşimler- deki kalıntılardan yola çıkarak antik çağda kullanılan sistemle hala kullanılan sistemin işleyi- şinin aynı olabileceğini belirtmişlerdir.¹³ 1900'lü yılların başlarında Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen bazı araştırmalar sırasında tespit edilen malzemeler arasında bu pres ağırılık taşlarına da yer verilmiştir. Anderson 1903 yılında Pontus Bölgesi'ni gezdiği sırada tespit ettiği

⁹ Varro I.55.

¹⁰ A, 6.6.2.

¹¹ Vitruvius, 6.6.3.

¹² Pliny N.H. XVIII.74.314-320.

¹³ Paton & Myres, 1898: 210.

özellikle yol bağlantıları ve bu yollar üzerinde karşılaşılan mil taşları ya da çeşitli yazıtları aktarıırken ayrıca zeytinyağı elde etmek için kullanıldığını söylediği pres taşlarından da söz etmiş, burada karşılaştığı pres taşlarının tiplerini bir çizimle (Şekil 3) aktarmıştır.¹⁴ Buna göre çizimini yaptığı pres ağırlık taşlarının 7 farklı formda olduğu görülmektedir. 1988 ve 1989 yıllarında Samsun ve çevresindeki epigrafik araştırmalar sırasında 50'den fazla pres ağırlık taşının tespit edildiği bildirilmiştir.¹⁵

3. Ağırlık Taşları

2015-2017 yıllarında yaptığımız incelemelerde, Samsun İli'nin Havza ve Vezirköprü İlçeleri'nde, Tokat İli'nin Zile İlçesi'ndeki Zile Kalesi'nin içinde, Zile İlçesi Çeltik Köyü ve Amasya şehir merkezindeki Halifet Gazi Türbesi'nin giriş kısmında yer alan bloklar belgelenmiştir.¹⁶ Sözü edilen yerlerde tespit edilen bloklar, Anderson'un çizimlerinde görülen pres ağırlık taşlarının bazılarıyla benzer özelliklere sahiptir. Bu nedenle, çalışmamızda Anderson'un çizimlerindeki numaralandırmaya göre sınıflandırma yapılmıştır (Şekil 4).

Araştırmalarımız sırasında karşılaşılan bu grup blokların yerel malzemeden yapılmış oldukları görülmektedir. Tespit edilen taşların bazılarında kısa, bazılarında ise uzun yüzlerinde yer alan yukarıdan aşağıya doğru hafifçe genişleyen ahşap yuvaları bulunmaktadır. Blokların karşılıklı iki yan yüzünde yer alan oyuklar ve üst orta kısmında yer alan yuva, baskı kollu bir pres düzenine varlığına işaret etmektedir. Bu düzenek meyvelerin suyunun mekanik bir şekilde sıkılması prensibidir. İşlem şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Bir ucu duvara ya da kayaya açılan bir oyuca oturtulan uzun ve kalın bir kalasın altına bir pres yatağı yerleştirilir. Bu pres yatağının üzerine hamur haline getirilen meyveler ya da yağ elde edilmek isteniyorsa zeytin süzgeç görevi görecek olan çuvallar içinde üst üste yerleştirilir. Bir ucu duvara ya da kayaya açılan oyuca oturtulan baskı kalasının boşta kalan diğer kolu da bir vida yardımıyla ağırlık taşına bağlanır. Bu vida döndürüldükçe üstteki uzun ve kalın kalas aşağıya doğru inerken sıkılmak için pres yatağına yerleştirilen malzemelerin üzerine güçlü bir baskı uygulanarak meyvelerin suyunun ya da yağının çıkarılması sağlanır.

Samsun İli, Havza ve Vezirköprü ilçeleri arasında doğal bir sınır oluşturan İstavroz Çayı üzerindeki Kurt Köprü (Kurt Köprüsü) (Şekil 5) üzerinde bulunan devşirme malzemeler arasında pres ağırlık taşları da yer almaktadır. Havza ve Vezirköprü ilçelerini ayıran İstavroz Çayı'nın bulunduğu bu bölge hem Orta Karadeniz Bölgesi'nin ılıman iklimine hem de coğrafi olarak düz bir araziye sahip olması nedeniyle tarımsal çalışmalar için son derece uygundur. Tarımsal ürünlerin değerlendirilebileceği işlik ya da atölye benzeri bir yapının bu çevrede olabileceği düşünülebilir. En yakında yer alan Tahna Köyü'nde (günümüzdeki ismi Kayabaşı Köyü'dür) kısıtlı düzeyde yapılan araştırmalar bu bölgede antik bir yerleşimin olabileceği yönünde bir düşünceyi akla getirmektedir. Anderson, Cumont ve Gregoire tarafından Orta Karadeniz çevresinde yapılan araştırma yayınında, araştırmalarımız sırasında görülen bazı eserler de bulunmaktadır.¹⁷ Bu eserler arasında yer alan iki mezar steli ve üzerinde haç motifi olan yazıtlı bir blok, Kurt Köprü'nün iki ana kemerini birleştiren ortadaki ayağın üst kısmında üzengi seviyesinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köydeki camii duvarında devşirme malzeme olarak kullanıldığı saptanan mezar stelinin, Anderson, Cumont ve Gregoire tarafından Tahna Köyü'nde gördükleri mezar steli olabileceği düşünülmektedir. 1910'lu yıllarda büyük bir kısmı korunan ve yazıtlı olduğu anlaşılan stelin bugün çok az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir¹⁸; köyün içinde çeşitli yerlerde başka mezar stelleri ve yazıtlı bloklar da bulunmuştur. Anderson, Cumont ve Gregoire'nin yaptıkları araştırmada yüksek bir noktada, her yere yayılan balmumu lekelerinden ve mumlardan bir yatır olduğu anlaşılan ve bu yüzden köy halkı tarafından kutsal

¹⁴ Anderson, 1903: 15.

¹⁵ Kahl, 1991: 250.

¹⁶ Aktaş, 2018: 67, 80, 206.

¹⁷ Anderson et al, 1910: 62,65. Resim: 49, 49a, 55.

¹⁸ Anderson et al, 1910: 65. Resim:53

bir kişiye adanmış olabilecek yerde bir stelin, sunak benzeri bir masanın, büyük ölçekli blokların bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre burada yatır inancının öncesinde, antik döneme ait kutsal bir yapı bulunuyor olabilir.¹⁹ Var olan yapıya ait malzemelerin bir kısmı daha sonraki dönemlerde köyde çeşitli yerlerde ve muhtemelen Kurt Köprü'de kullanılmış olmalıdır.

Kurt Köprü'nün kemerlerinden birinin temelindeki pres ağırlık taşı (Şekil 6), vida yuvasının olduğu uzun yüzü ve ahşap yuvalarının olduğu dar kısmı dışa gelecek şekilde duvarın içine köşeye yerleştirilmiştir. Pres taşının üst kısmında baskı kollu pres düzeneğine uygun bir şekilde bir vida yuvası bulunmaktadır. Dış tarafta kaldığı için görünen kısa yüzde ise yukarıdan aşağıya doğru hafifçe genişleyen ve blok sonuna kadar inmediği anlaşılan kurtağzı (kırlangıç kuyruğu) biçimli ahşap yuvası görülmektedir. Pres taşının diğer uzun yüzleri görünmediği için herhangi bir betimleme, süsleme ya da yazıt olduğu konusunda bir fikir edinilememektedir. Yandaki ahşap yuvasına ve üst kısmındaki vida yuvasına göre Anderson Tip 1 ile uyumlu görünmektedir.

Kemerin ayağını oluşturan kireçtaşı bloklardan birinin üzerinde haç motifi ve alt kısmında iki yanından yukarıya doğru çıkan yapraklar betimlenmiştir (Şekil 7). Alt kısım kırık olduğu için daha fazla ayrıntı vermemektedir. Blok bu yüzü hariç tamamen köprü ayağı içine yerleştirildiğinden diğer yüzleri kapalıdır. Bu yüzden bu bloğun bir pres ağırlık taşı olup olmadığını kesin olarak söylemek bugün pek mümkün değildir. Yaprak motifinin benzeri, Tokat Müzesi bahçesinde yer alan ilk kullanımı lahit olan fakat daha sonra üzüm ezme teknesi olarak kullanılan eserin uzun yüzlerinden birinde bulunan asma yapraklarının işlenişleriyle aynıdır.²⁰ Bununla birlikte Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin yanında yer alan dörtgen formlu pres ağırlık taşı olabileceği düşünülen blokta (Şekil 14) işlenen haçtan çıkan yaprak motifleri, bu bloktakilerle benzer işçilik göstermektedir. Bu nedenle köprü ayağı içine yerleştirilen haç ve yaprak bezeli bloğun da benzer şekilde bir pres ağırlık taşı olabileceği düşünülmüştür. Aynı yerde bir üçüncü pres ağırlık taşı daha bulunmaktadır (Şekil 8). Fakat bu blok, bir yüzü hariç tamamen köprü duvarı içinde yer aldığından, sadece dışa bakan bu yüzü hakkında bilgimiz vardır. Bu yüzde ortada vida yuvası görülebilmektedir. Bloğun yan yüzlerinde ahşap yuvası olup olmadığı anlaşılamadığından, vida yuvasına ve bloğun üst yüzeyine göre Anderson sınıflamasında ya Tip 1 ya da Tip 4 ile uyumlu görünmektedir. Bununla birlikte göremediğimiz ahşap yuvaları nedeniyle Anderson tipolojisinden farklı bir tip de olabilir. Ancak vidalı, baskı kollu bir pres düzeneği olduğu düşünülmüştür. Bu bloğun bulunduğu ayağın üzerinde, üzengi kısmında kemer başlangıcında sadece yan yüzlerde yer alan ahşap yuvalarından birinin görülebildiği bir blok daha yer almaktadır. Köprüde yer alan bir başka pres ağırlık taşı diğer yüzleri görülemeyecek şekilde duvara gömülmüştür (Şekil 9). Son iki blok yandaki ahşap yuvasına göre Anderson Tip 1 ile uyumlu görünmektedir. Ancak blokların üst yüzü görülmemektedir, bu yüzden Anderson'un verdiği tiplerden farklı bir tip olma olasılığı da vardır. Baskı kollu bir pres mekanizması söz konusudur, bununla birlikte üst yüzeyler bilinmediği için vidalı sisteme sahip olup olmadıklarını bugün kesin olarak söylememiz mümkün değildir.

Kurt Köprü duvarında kemere yakın bir yerde yer alan bir diğer pres ağırlık taşının sadece kullanım sırasında yukarıya gelen üst yüzeyi görülebilmektedir (Şekil 10). Bu blokta daha öncekilerden farklı olarak vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca oyularak alçaltılmak suretiyle bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Bloğun yan kenarları konusunda tam bir fikir edinilememektedir. Ancak üst yüzeyde yanlarda ahşap yuvası olduğunu gösteren girintiler izlenebilmektedir. Bu girintilere küçük birer taş sıkıştırılmıştır. Buna göre Anderson Tip 2 ile uyumlu görünür. Kurt Köprü üzerinde bir pres ağırlık taşı daha tespit edilmiştir. Bu blok da bir önceki blokta olduğu gibi vida yuvasının bulunduğu kısım alçaltılıp kenarının yüksek bırakılması şeklinde yapılmıştır (Şekil 11). Yan yüzeylerde ahşap yuvasının olmadığı görülmektedir. Bu blok, Anderson Tip 4 ile uyumludur. Görüldüğü üzere Kurt Köprü

¹⁹ Samsun-Kavak, Apollon Didymeus ve Amasya Zeus Stratios kutsal alanları günümüzde çevre halkı tarafından yatır olarak değer görmektedir.

²⁰ Aktaş, 2018: 215. Levha. 106; Şekil 183, 184.

inşası sırasında çok sayıda devşirme malzeme kullanılmış, bu malzeme grupları arasında pres ağırlık taşı olarak tanımlanan malzemelerin de bol miktarda yer aldığı izlenmiştir.

Havza ve çevresi ise tarımsal çalışmalara uygun bir iklime ve yeryüzü şekline sahiptir. Çevrede üzüm bol miktarda yetişmektedir. Ayrıca zeytin üretimi için elverişli bölgeleri de bulunmaktadır. Kurt Köprü üzerinde çok sayıda pres ağırlık taşına rastlanması, bu bölgede meyvelerin suyunun ya da yağının çıkarılması işlemine yönelik atölye ya da işlik benzeri bir mekanın bulunabileceğine işaret etmektedir. Bu mekanlara ilişkin herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmadığı gibi tarafımızca bu çevrede yapılan araştırmalarda pres ağırlık taşıdan başka yapı ögesi de tespit edilememiştir. Fakat 2013 yılında Nielsen ve Jacobsen tarafından gerçekleştirilen Vezirköprü ve Havza ilçelerinin Roma İmparatorluk Dönemi izlerini araştırmayı amaçlayan çalışmaları sırasında Havza İlçesi, Şeyhsafi Köyü'nde bir pres yatağı tespit edilmiştir.²¹

Pres ağırlık taşlarına rastladığımız bir başka bölge Samsun'un Vezirköprü İlçesidir. Çamlık Park olarak adlandırılan alanda bulunan ve yerel taştan dikdörtgen formlu işlenen pres ağırlık taşının (Şekil 12) karşılıklı uzun yüzlerinde yukarıdan aşağıya doğru genişleyen ve bloğun bitimine kadar uzanmayan ahşap yuvası yer almaktadır. Bloğun üst kısmında karakteristik olarak vida yuvası bulunmaktadır. Bu blok Anderson Tip 1 ile uyumludur.

Vezirköprü İlçesi'nin Gömləkhisar Köyü'nde bulunan pres ağırlık taşının (Şekil 13) büyük bir kısmının betona gömülü olduğu görülmüştür. Üst kısmı ve yan kenarlarının az bir kısmı görünür durumdadır. Bu blokta olası vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca oyularak alçaltılmak suretiyle bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Bu blok Anderson Tip 4 ile uyumlu görünür. Ancak üst kısımda yukarıda bahsi geçen Kurt Köprü örneklerindeki formlardan ve Anderson Tip 4'ten yola çıkarak var olduğunu düşündüğümüz vida yuvası olasılıkla daha sonraki dönemlerde başka bir amaç için kullanılmak üzere genişletilmiştir. Genellikle dibek olarak kullanım sağlamak amacıyla bu yuva genişletilmektedir. Bu blok da dibek olarak kullanılmış olabilir. Bu nedenle vida kısmının orijinal formunun nasıl olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte baskı kollu bir pres düzeneğinin bir parçası olduğu kesindir, büyük olasılıkla da vidalı pres düzeneği söz konusu olmalıdır.

Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin giriş kapısı yanında pek çok blokla birlikte bir de pres ağırlık taşı olabileceği düşünülen bir blok yer almaktadır (Şekil 14). Kireçtaşından düzgün bir şekilde işlenen dörtgen bloğun üst kısmındaki daire şeklindeki yuva izlenebilmekteyken yan yüzler tahrip olduğu için ahşap yuvaları görülemez de benzer örneklerden hareketle bloğun pres ağırlık taşı olabileceği düşünülebilir. Bloğun yan yüzlerinde ahşap yuvası olup olmadığı anlaşılamadığından, vida yuvasına ve bloğun üst yüzeyine göre Anderson sınıflamasında ya Tip 1 ile uyumlu görünmektedir. Bir yüzündeki haç motifli nedeniyle pres ağırlık taşının Bizans Dönemi'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üzerindeki kabartma Havza Kurt Köprü'nün ayağında kullanılan pres ağırlık taşı olduğu düşünülen blok (Şekil 7) üzerindeki ile benzer şekilde işlenmiştir. Bu bölgede Bizans Dönemi'nde pres ağırlık taşlarının kullanıldığını gösteren bir başka örnek Amasya Müzesi'nde korunmaktadır. Üst kısmında vida yuvası ve uzun yüzlerinde ahşap yuvaları bulunan pres ağırlık taşının kısa yüzlerinden birindeki haç motifi bloğun Bizans Dönemi kullanımına işaret etmektedir.²² Amasya'da bir HES inşaatı sırasında şarap üretimi ile ilgili mimari kalıntılar ortaya çıkmıştır. Amasya Müzesi'ndeki haç motifli pres ağırlık taşı da buradan ele geçmiştir.²³ Yapılan kurtarma kazısında Roma ve Bizans dönemlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar bölgenin bağcılığa uygun olduğunu göstermektedir.

²¹ Bekker-Nielsen ve Jacobsen, 2013: 30. https://www.academia.edu/9859933/Y%C3%BCzey_ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1_Vezirk%C3%B6pr%C3%BC_ve_Havza_il%C3%A7esinde_Ekim_2013_Rapor

²² Lafli, 2017: 48. Resim:8

²³ Özdemir ve Doğanbaş, 2011: 135-147.

Amasya ve Tokat çevresi günümüzde olduğu gibi antik çağda sahip olduğu düzlükler ve sınırlarından geçen başta Iris (Yeşilirmak) olmak üzere çok sayıda akarsu nedeniyle tarıma elverişli, verimli bir bölge olarak Strabon'un anlatımlarında yer bulmuştur.²⁴

Tokat İli, Zile İlçesi'nde bugün Zile Kalesi'nde sergilenen eserler arasında yer alan iki pres ağırlık taşından biri Samsun ve Amasya'da gördüğümüz pres ağırlık taşlarından Anderson Tip 1 ile uyumlu iken (Şekil 15) diğeri daha farklı bir görünüme sahiptir (Şekil 16). Kare şeklinde olduğu izlenimi veren taşın bir yüzü kırıktır. Korunan üst yüzde vida yuvası, daha önce tanımladığımız Şekil 10, Şekil 11, Şekil 13, Şekil 17'deki pres ağırlık taşlarında gördüğümüz gibi sadece blok uzun kenarları boyunca uzanan yükselti arasındaki bir oyuk içinde değil, dar kenarlardan birinde kalan yükseltiden anlaşıldığı üzere uzun dikdörtgen bir oyuk içinde kalıyor olmalıydı. Olasılıkla dikdörtgen bu oyukun açık kalan kısmı da simetrik olarak kapalıydı, ancak blok bu kısımda kırık olduğundan kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Anderson'un çizimini yaptığı ve tanımladığı Pontus Bölgesi'ndeki pres ağırlık taşlarından Tip 5 ile uyumlu olması bloğun tipolojisi konusundaki düşüncemizi desteklemektedir. Yan yüzlerinde daha önce incelediğimiz pres ağırlık taşlarından bildiğimiz türde ahşap yuvalarına yer verilmemiştir.

Zile İlçesi, Çeltek Köyü içinde köy caminin karşısındaki bir evin duvarının önünde köşe kısmında dik bir şekilde yerleştirilen dikdörtgen formlu bloğun (Şekil 17), vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca alçaltılarak bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Yan yüzlerinden biri tam olarak görülebilen blokta neredeyse bloğun bitim kısmına kadar inen ahşap yuvası yer almaktadır. Diğer yan yüzü kırık olsa da simetrik olarak aynı şekilde olduğu düşünülmektedir. Anderson tarafından tanımlanan ve çizimi yapılan pres ağırlık taşlarından Tip 2 ile uyumludur.

Pres ağırlık taşları zeytinyağı ya da şarap elde etmek için kullanılan mekanizmanın bir parçasıdır. Bu mekanizmalar zaman içinde yerlerini başka aletlere bırakmıştır. Zile Kalesi'nin içinde ve çevresinde ahşaptan yapılan ve üzüm suyu elde etmek amacıyla kullanıldığı söylenen tekne biçimli düzenekler görülmüştür (Şekil 18, Şekil 19). Çevrede bulunan insanlardan bu teknelerin yakın zamana kadar kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Günümüzde Tokat çevresinde üzüm yetiştiriciliği, yöreye özgü narince üzümlerinden elde edilen kaliteli beyaz şaraplar²⁵ ve Zile pekmeziyle hala adından söz ettirmektedir.

Sınırlı bir coğrafi alanda yapılan araştırmalar sırasında karşılaşılan zeytinyağı ya da şarap elde etmek amacıyla kullanılan tarımsal üretime ilişkin bu pres taşlarının genellikle benzer çalışma mekanizmasına sahip olması; bir yüzey araştırması sırasında tespit edilen bu blokların çoğunun bir duvar içinde yer alması nedeniyle bazılarının formları konusunda kesin verilere sahip olamamız ve üzerlerinde bezeme, yazıt gibi tarihleme konusunda önemli ipuçları gözlemlenememesi sebebiyle blokların tarihlenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Tarafımızca görülen pres ağırlık taşlarının hiçbirinde bir yazıtta rastlanmamıştır.

4. Diğer Bölgelerdeki Örnekler

Bölgeye yakın yerleşimlerde benzer örnekler yer almaktadır. 1926 yılında Orta Anadolu'da araştırmalar yapan Osten, Alaca'dan batıya doğru giden yolda bir höyük üzerinde kurulan Altıyapan Köyü'nden söz etmektedir. Osten'in sözünü ettiği köy, günümüzde Çorum İli'nin Alaca İlçesi'ndeki Eskiyyapar Köyü'dür. Köyde tespit ettiği bir taşı pres ağırlık taşı olarak tanımlamış ve fotoğraflamıştır. Osten bu taşı yağ presi olarak adlandırmıştır.²⁶ Uzun dar yüzü üzerinde yan bir şekilde duran taşın yan kısımlarındaki ahşap yuvaları fark edilebilir. Osten'in pres ağırlık taşını fotoğrafladığı bölge, Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir yol güzergahı

²⁴ Strabon XII. 3.15. Kendisi de Amasyalı olan Strabon, bu bölgedeki akarsular sayesinde nemli bir düzlüğe sahip olan Tokat, Amasya, Samsun hattında hiç kıtlık olmadığını, senenin herhangi bir gününde bir insanın ormanda üzüm başta olmak üzere bol miktarda meyve bulabileceğini söylemektedir.

²⁵ Bekar, 2017: 74.

²⁶ Osten, 1926: 21.

olarak kullanılmış, Kızılırmak, Yeşilirmak, Kelkit nehirleri tarafından oluşturulmuş verimli tarım alanlarına sahip bir coğrafyadadır. Orta Anadolu ve Karadeniz arasında bir bağlantı yolu olan bu güzergahta çiftlik tipi yerleşimlerde tarımsal çalışmalar Roma İmparatorluk Dönemi öncesi ve sonrasında da devam etmiş olmalıdır. Çalışmalarımızın kapsamını içeren alana en yakın bölgelerden biri olan Batı Karadeniz Bölgesi'nde Bolu İli'nde yapılan araştırmalarda benzer örneklerle karşılaşılmaktadır.²⁷ Bolu İli'nde benzer pres ağırlık taşları olmakla birlikte Mudurnu İlçesi'ndeki çoğunlukla çevrede bulunan taşların kullanıldığı örneklerde konturların fazla işlenmeden bırakıldığı görülmektedir.²⁸ Tarafımızca araştırılan bölgenin kuzey komşusu, Karadeniz'in kuzey kıyılarında yer alan yerleşimler arasında bulunan Tyritake kenti (Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Kerç Yarımadası'nda bir şehir) hem tarımsal çalışmalar hem de deniz mahsulleri yetiştirilmesi ve ticareti ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Şarap yapımı önemli bir endüstridir. Balık tuzlama havuzlarına yakın yerde pres ağırlık taşları bulunmuştur. Bu yüzden pres ağırlık taşları ile balık tuzlama havuzlarının çağdaş oldukları düşünülebilir. Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sikkeler, seramikler ve kiremitler Tyritake'deki balık tuzlama havuzlarının MS 1. yüzyıldan başlayarak MS 3. yüzyıla kadar kullanıldığını göstermiştir.²⁹

Karadeniz'in doğusuna, Kafkasya üzümünün yetiştirildiği Güney Kafkasya'ya doğru gidildikçe şarap yapımının da oldukça erken bir tarihe kadar izlenebildiğini yapılan araştırmalar göstermektedir. Güney Gürcistan, Kuzey Ermenistan ve Batı Azerbaycan'ın içinde bulunduğu Güney Kafkasya Bölgesi'nde yapılan araştırmalarda çeşitli arkeolojik malzemenin yanı sıra tarımsal çalışmalar kapsamında yetiştirilen ürünler arasında üzümün de yer aldığı anlaşılmaktadır. Khramis- Didi Gora (Güneydoğu Gürcistan) höyüğünde tespit edilen bir kabın dudak kenarında yarım daire şeklinde şeritlerin içine yerleştirilen plastik küreler ile elde edilen süslemeler araştırmacılar tarafından stilize edilmiş üzüm salkımları olarak yorumlanmıştır.³⁰ Shulaveris Gora'da (Güneydoğu Gürcistan) ele geçen Neolitik kaplardan birinde yapılan araştırmada ise üzüm ya da şarap gibi üzüm yan ürününe işaret eden tartarik asidin muhtemel izleri belirlenmiştir.³¹ Vani (Batı Gürcistan) yerleşiminde yapılan kazılarda yüksek oranda ele geçen seramik türleri arasında pithoslar önemli yer tutar. Bu pithoslar, tahıl, yağ, bal gibi ürünlerin depolanmasından başka şarabın fermantasyonu ve depolanması gibi işlevlerde de yoğunlukla kullanıldıklarından, ele geçtikleri üzüm yetişebilen bölgelerde bağcılık ve şarap yapımına işaret edebilirler.³²

Anadolu'nun batı ve güney bölgelerinde bulunan yerleşimlerinde tarafımızca incelenen pres ağırlık taşlarının benzerlerine ya da vida kullanılmayarak daha farklı şekillerde presleme yapmaya uygun ağırlık taşları yer almaktadır³³. Marmaris, Bozburun Yarımadası'ndaki Kıran Gölü kutsal alanında zeytinyağı ya da şarap elde etmek amacıyla kullanılan preslere ait ağırlık taşları tespit edilmiştir. Bozburun örneğinde tarafımızca incelenen bloklardan farklı olarak bloğun üzerindeki vida yuvası yerine ince bir kanal yer alırken, yan yüzlerinde Karadeniz Bölgesi'nde görülenlerle benzer şekilde kırlangıç kuyruğu formu ahşap yuvası görülmektedir.³⁴ Bu örnekte baskı kolunu döndüren vida kısmının yerine daha farklı bir uygulama kullanılmış olmalıdır. Kıran Gölü Kutsal Alanı etrafındaki vergilendirme yazıtları ve MÖ 5. yüzyıla ait arkeolojik buluntuların yardımıyla burada var olan çiftliklerin kutsal alan çevresinde organize oldukları düşünülmektedir.³⁵ Sedir Adası'nda (Kedreai) yapılan çalışmalarda tespit edilen bir

²⁷ Ortaç, 2011: 339; Ortaç, 2012: 143.

²⁸ Ortaç, 2012: 154. Resim:15.

²⁹ Curtis, 1991, 124.

³⁰ McGovern et al, 2017: 4.

³¹ McGovern et al, 2017: 3.

³² Lordkipanidze, 1991: 163.

³³ Bu bölgelerde gerçekleştirilen araştırmalar ve kazıların Karadeniz Bölgesi'ndekilere oranla daha fazla olduğu göz ardı edilmemelidir.

³⁴ Kuban, 2010: 218.

³⁵ Kuban, 2010: 221.

pres ağırılık taşı, Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bazı örneklerle biçimsel olarak kısa kenarlarındaki ahşap yuvası ile benzeşse de, üst kısmında boydan boya ince kanal olması bakımından farklıdır. Sedir Adası'ndaki pres ağırılık taşlarının Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'ne ait olduğu belirtilmektedir.³⁶

Phrygia Hierapolis'i'nde ve çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda çiftlik olarak adlandırılabilir küçük- orta ölçekli kırsal yerleşimlerde zeytinyağı ve muhtemelen şarap üretimi için mekanlara ait kalıntılar ele geçmiştir. Bu yerleşimlerde tespit edilen buluntular sonucunda Geç Helenistik Dönem'den Bizans İmparatorluğu'na kadar uzanan tarihsel bir süreç izlenebilmektedir.³⁷ Özellikle Hierapolis ve çevresindeki kırsal bölgede tespit edilen kalıntılar çoğunlukla kaldıraçlı ve vidalı preslere ait parçalardır. Zeytinyağı ve şarap üretimine ait elde edilen verilere göre araştırmamıza konu olan pres ağırılık taşlarının benzerleriyle karşılaşılmıştır.³⁸ Bunlar, Orta Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen kare ya da dikdörtgen, yan yüzlerinde kurtağzı formlu ahşap yuvası, üst kısmında vida yuvası bulunan karakteristik pres ağırılık taşlarıyla aynı formda işlenmiştir. Söz konusu forma sahip pres ağırılık taşları, Anadolu'dan başka Güney Levant'ta aynı zamanda Akdeniz'in pek çok yerinde yaygın olarak ele geçmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olan bu taşlar, Orta Doğu'da Geç İmparatorluk Dönemi'nden başlamak üzere daha geç kontekslerde bulunmuştur.³⁹

Araştırmalarımızda tespit edilen pres ağırılık taşlarının bulunduğu alanda daha önce yapılan araştırmalar sonucunda yayımlanan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait mezar steli, mil taşı, ya da mimari malzemeler söz konusu bölgelerde Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimlerine, dolayısıyla da bu pres taşlarının en azından Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren kullanıldıklarına işaret etmektedir. J. P. Brun, merkezinde ve yanlarında yuvaları bulunan pres ağırılık taşlarının Doğu Akdeniz Havzası'nda MS. 2. yüzyıldan itibaren Bizans'a değin hem zeytinyağı hem de şarap üretmek için kullanıldıklarını ifade etmektedir.⁴⁰ A. Diler de üst ve yan taraflarında taşı vida düzeneğine bağlayan ahşap yuvalarına sahip pres ağırılık taşlarının yaygın olarak Roma ve Bizans Dönemleri işliklerinde kullanıldığını ifade etmektedir.⁴¹ Bütün bu tespitler, üst kısmında vida yuvası ve yan kısımlarında ahşap yuvaları bulunan bu taşların Roma İmparatorluk Dönemi'nden başlayarak Bizans İmparatorluğu içlerine kadar giden bir süreçte kullanıldığına işaret etmektedir.

Sonuç

Şarap ya da zeytinyağı elde etmeye yarayan ve antik yazarlardan öğrenildiği kadarıyla bir işlik türü yapı bünyesinde kullanılan pres düzeneğine ait bu ağırılık taşlarına yoğun şekilde rastlanan Batı ve Orta Karadeniz bölgelerinde bu blokların üzüm için kullanılmış olabileceği bölgede yetiştirilen üzüm çeşitliliği doğrultusunda değerlendirilir. Ancak Orta Karadeniz'de Yeşilirmak Vadisi olarak adlandırılan, kuzeyde Samsun- Ayvacık, güneyde Amasya- Taşova ve Tokat- Erbaa ilçeleri arasında yer alan coğrafya üzümün yanı sıra zeytinin de doğal yaşam alanını oluşturmaktadır.⁴² Ordu'da ve ilçelerinde ılıman özelliğe sahip iklim koşullarının yaşandığı yerlerde yöre halkı kendi yetiştirdiği zeytinleri tüketmektedir.

Bu pres bloklarının bazılarının yetiştirilen zeytinden, zeytinyağı elde etmek için kullanıldığı düşünülebilir. Fakat üretimi ihracattan çok kendi iç pazarındaki ihtiyacı karşılamaya yönelik olmalıdır. Üretim yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde üzümün zeytine göre daha geniş bir yetiştirilme alanı söz konusudur.

³⁶ Diler, 2007: 82.

³⁷ Scardozi, 2010: 280.

³⁸ Scardozi, 2010: 295, 299.

³⁹ Scardozi, 2010: 281.

⁴⁰ Brun 2020, 256.

⁴¹ Diler, 1994: 510,511.

⁴² Elmacı, 2010: 159.

Pontus şarabı olarak ünlenen şaraplar, antik yazar Plinius'un şaraplar hakkında anlattıkları arasında yer bulmuştur. Plinius'un verdiği bilgiye göre hekim Apollodorus, Mısır Kralı Ptolemaios'a içmek için özellikle Pontus'taki Naspercene şarabını önermiştir.⁴³ Plinius'un eserinde dikkat çekici olan bir nokta da 38 çeşit yabancı şarabın elde edildiği yerlerden birisi olarak "Æneatian" şeklinde yazılan ve neresi olduğu açıklanmamış bir bölgenin varlığıdır.⁴⁴ Fonetik benzerlik nedeniyle Ünye isminin kökeninin *Oenoe* olduğu düşüncesi ve burasının tarihte şarap üreten önemli bir kent olması göz önüne alınırsa, Plinius'un ismini verdiği *Æneatian*'ın *Oenoe* yani Ünye olabileceği düşünülebilir. Plinius ayrıca çeşitli meyveler ve bitkilerden elde edilen şaraplar olduğunu aktarırken, Pontus Bölgesi'nde yetişen pelin otu isimli bitkiden elde edilen bir şarap türünü de kayıtlara geçirmiştir. Pelin şarabı, 40 sextarii'ye⁴⁵ 1 pound⁴⁶ oranında Pontik pelini eklendikten sonra karışımın 3'te 1'ine inene kadar kaynatılmasıyla ya da şarap içine pelin koçanı atılarak yapılırdı⁴⁷ şeklinde anlatılmaktadır.

Araştırmaya konu olan pres ağırlık taşlarını üzüm, şarap ve dolayısıyla Dionysos kültürü ile ilişkilendirebiliriz. Dionysos kültürü Hellenistik Dönem'den itibaren Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak görülmektedir. Samsun'da Hellenistik Dönem'e tarihlenen çok sayıda Dionysos maskı ele geçirilmiştir.⁴⁸ Antik Vani kentinde MÖ. 2.yüzyıl sonu 1. başlarına tarihlenen Dionysos tapınımına ait bir tapınak tespit edilmiştir.⁴⁹ Roma İmparatorluk Dönemi Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı yerleşimlerin kent sikkelerinde tanrının tasvirlerine sıklıkla rastlamaktayız.⁵⁰ Ayrıca kimi mezar stellerinde üzüm kesmek için kullanılan "*falcula vineatica*"⁵¹ şeklinde adlandırılan bağcı bıçağı tasvirleri bulunmaktadır. Bizim araştırma yaptığımız bölgede Samsun Müzesi bahçesinde yer alan mezar stelinde (Şekil 20) bir salkım üzüm ve üzümü keser şekilde tasvir edilen bir *falcula vineatica* yer almaktadır.⁵²

Araştırmalarımız sırasında tespit edilen bu pres taşlarının ait oldukları işlik ya da atölye benzeri yapılara ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Hem Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'nde çiftlik türü yerleşimlerin olması mümkündür. Söz konusu bölgenin tarıma elverişli bir coğrafyada olması, tarımsal çalışmaların bölge insanının ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, ticari avantaj sağladığı da dikkate alınmalıdır. Üretilen tarımsal ürünlerin dağıtımı ya deniz yoluyla ya da iç bölgelere bağlantının Samsun'dan kolaylıkla gerçekleştirilmesi nedeniyle kara ticaretiyle yapılmış olmalıdır.

Batı ve Orta Karadeniz'de gerek daha önce yapılan araştırmalar gerek tarafımızca gerçekleştirilen gözlemler sonucunda çok sayıda belgelenen bu malzeme grubunun bugüne kadar yapılan araştırmalar çerçevesinde Karadeniz'in doğusuna doğru ilerledikçe görülme sıklığının azaldığı anlaşılmaktadır. Doğu Karadeniz'de çevre halkına yönelttiğimiz sorulardan buralarda yaşayanların bu tür taşlar hakkında fikir sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgedeki müzelerde bu pres ağırlık taşlarına rastlanmazken, müzeler tarafından yapılan araştırmalardan da bu şekilde taşlarla karşılaşmadıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ileri bir zamanda Doğu Karadeniz Bölümü'nde gerçekleştirilecek bir arkeolojik yüzey araştırmasının ya da kazının verileri, şimdiye kadar ortaya çıkan bu çıkarımı değiştirebilir.

⁴³ Pliny N.H. XIV.9.7.

⁴⁴ Pliny N.H. XIV.9.7.

⁴⁵ Humphrey et. al, 1998: xxiv. Hem katı hem de sıvılar için kullanılan sextariusus çoğul halidir. 1 sextarius 546 ml değerindedir.

⁴⁶ Humphrey et. al, 1998: xxiv. Roma ağırlık ölçüsüdür. 1 pound 327 g. değerindedir.

⁴⁷ Pliny N.H. XIV.19.108- 112.

⁴⁸ Atasoy, 2017: 5.

⁴⁹ Saprykin 2009, 250.

⁵⁰ Waddington et al, 1904: 31. Pl. IV.19,63. Pl. IX. 3; Dalaison, 2015: 233. Pl. 1591, 288. Pl. 1944- 45; Arslan, 2008: 730. Lev.4: Şekil 28; 733. Lev. 6: Şekil 40. 737. Lev. 8: Şekil 54; 742. Lev.10: Şekil 70.

⁵¹ White, 1967: 96.

⁵² Bekker- Nielsen et. al, 2015: 56. Samsun İli Vezirköprü İlçesi'nde tespit edilen bir tarafı kırık mezar stelinde üzüm motifi görülmekte fakat bir bağcı bıçağının olup olmadığı kırık olduğundan bilinmemektedir.

KAYNAKÇA**Antik Kaynaklar**

Pliny N.H. *The Natural History of Pliny*, Volume III, Book 11- 16, (Translated by J. Bostock & H. T. Riley), Publisher: H. G. Bohn, London, 1855.

Pliny N.H. *Natural History*, Volume V, Book 17- 19, (Translated by H. Rackham): Harvard University Press, 1950.

Strabon. *Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII., XIII., XIV.*, (Çev. A. Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Varro. *Marcus, Terentius, Varro, Concerning Agriculture*, (Translated by T. Owen): Oxford University Press, 1800.

Vitruvius. *Vitruvius Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Ç. Dürüşken), İstanbul: Alfa Yayınevi.

Modern Kaynaklar

Aktaş, Esen (2018), *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ali, Nabil (2014), "Olive Oil Production in Semi Arid Area: Evidence from Roman Tell Es-Sukhnah", *Jordan, Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 14/2, 337- 348.

Amouretti, Marie Claire (1986), "Le pain et l'huile dans la Grèce antique", *Collection de l'Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité*, 328, 1- 375.

Anderson, John ve George, Clark (1903), *Studia Pontica I, A Journey of Exploration in Pontos*, Bruxelles.

Anderson, John-George, Clark-Cumont, Franz ve Gregoire, Henri (1910), *Studia Pontica III, Recueil des Inscriptions Grecques et Latines du Pont de L'Arménie*, Bruxelles.

Arslan, Melih (2008), "Trapezus Sikke Darpları", *Bellekten*, 71/265, 707- 759.

Atasoy, Sümer (2017), "İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Amisos Pişmiş Toprak Heykelcikleri", *Uluslararası Amisos Dergisi*, 2/ 3, 2- 10.

Bekar, Tuba (2017), "Tokat Merkezde Yetiştirilen Bazı Şaraplık Üzüm Çeşitlerinin Fenolojik Gelişme Evreleri", *Türkiye Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Applied Sciences and Technology*, 1/ 2, 73- 78.

Bekker- Nielsen, Tønnes, Czichon, Rainer, Hogel, Christian, Kıvrak, Bünyamin, Madsen, Jesper, Majbom, Sauer, Vera, Sorensen, Søren Lund, Winter- Jacobsen, Kristina (2015). *Ancient Neoclaudiopolis (Vezirköprü in Samsun Province), A Historical and Architectural Guide*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Brun, Jean, Pierre (2020), "Techniques et économies de la Méditerranée antique. " *Annuaire du Collège de France 2017- 2018*" 118, 241- 268.

Curtis, Robert, I. (1991), *Garum and Salsamenta, Production and Commerce in Materia Medica*, Leiden: Brill.

Dağlı, Yücel ve Kahraman, Seyit, Ali (2008), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa, Bolu, Trabzon, Erzurum, Azerbaycan, Kafkasya, Kırım, Girit*, 2. Kitap, 1. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dalaison, Julie (2015), *Sylloge Nummorum Graecorum, France 7, Departement des Monnaies, Medailles et Antiques Paphlagonie, Pont, Armenie Mineure, Numismatica Anatolica 5*, Ausonius: Bordeaux.

Diler, Adnan (1994), "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri", *11. Araştırma Sonuçları Toplantısı (24- 28 Mayıs 1993, Ankara)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 505-520.

_____ (2007), *Kedreai- Sedir Adası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Elmacı, Süleyman (2010), "Aşağı Yeşilirmak Vadisinde Doğal Zeytin Alanları ve Ekonomik Olarak Değerlendirilmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Dergisi, 15/ 23, 157- 169.

Frankel, Rafael (1997), "Presses for Oil and Wine in the Southern Levant in the Byzantine Period", *Dumbarton Oaks Papers*, 51, 73- 84.

Humphrey, John, W., Oleson, John, P., Sherwood, Andrew, N. (1998), *Greek and Roman Technology: A Sourcebook. Annotated Translations of Greek and Latin Texts and Documents*, London & New York: Routledge.

Kahl, Gerhard (1991), "Bericht Über die Aufnahme Von Antiken Ölpressengewichtssteinen im Gebiet Des Samsun İli", *8. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (28 Mayıs- 1 Haziran 1990, Ankara)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 250- 252.

Koparal, Elif, Tuna, Numan, İplikçi, A. Ertan (2014), "Hellenistic Wine Press in Burgaz/ Old Knidos", *METU JFA*, 31/ 2, 93- 107.

Kuban, Zeynep (2010), "Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırması Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Ürünler", *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, (6- 8 Kasım 2008- Mersin)*, (Ed. Ümit Aydınoglu, A. Kaan Şenol), Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi, İstanbul: Zero Prodüksiyon Kitap, Yayın, Dağıtım Ltd. Şti., 213- 226.

Lafli, Ergün (2017), "Antik Hellen ve Roma Dönemlerinde Anadolu'da Bağcılık ve Şarapçılık", *Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, 19- 56.

Lenep, Henry, John, Van (1870), *Travels in Little Known Parts of Asia Minor I*, London.

Lordkipanidze, Otari (1991), "Vani: An Ancient City of Colchis", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 32/ 2, 151- 195.

McGovern, Patrick, Jalabdz, Mindia, Batiuk, Stephen, Callahan, Michael, P., Smith, Karen, E., Hall, Gretchen, R., Kvavadze, Eliso, Maghradze, David, Rusishvili, Nana, Bouby, Laurent, Failla, Osvaldo, Cola, Gabriele, Mariani, Luigi, Boaretto, Elisabetta, Bacilieri, Roberto, This, Patrice, Wales, Nathan, Lordkipanidze, David (2017), "Early Neolithic Wine of Georgia in the South Caucasus", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 114/ 48, 1- 10.

Moltke, Helmuth, Von (1995), *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ortaç, Meral (2011), "Bolu İli Yüzey Araştırması 2009", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, (24- 28 Mayıs 2010, İstanbul)*, Ankara, 329- 348.

_____ (2012), "Bolu İli Yüzey Araştırması 2010", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, (23 Mayıs- 28 Mayıs 2011, Malatya)*, Ankara, 129- 154.

_____ (2013), “Bolu Merkez, Mudurnu, Yeniçağa ve Dörtdivan İlçeleri Antik Çağ Tarım Teknolojisi: Pres Ağırılık Taşları (Lituslar)” *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*, (Editör: Görkem Kökdemir), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 407- 432.

Osten, H. H. Von, Der (1926), “Explorations in Central Anatolia Seson of 1926”, *Researches in Anatolia, I*, Chicago: Chicago University Press.

Özdemir, Celal ve Doğanbaş, Muzaffer (2011), “Amasya Merkez Çiğdemli Köyü Değirmenönü Mevkii Midilli Hidroelektrik Santrali Şarap İşliğı Kurtarma Kazısı”, *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, (29 Nisan- 01 Mayıs 2010 Ordu)*, Ankara, 135- 147.

Paton, W. R. & Myres, J. L. (1898), “On Some Karian and Hellenic Oil Presses”, *The Journal of Hellenic Studies*, 18, 209- 217.

Saprykin, Ju. Segej (2009), “The Religion and Cults of the Pontic Kingdom: Political Aspects”, *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*, Black Sea Studies 9, the Dannish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies, (Ed. Jacob Munk Højte), Aarhus University Press, 249- 275.

Scardozi, Giuseppe (2010), “Oil and Wine Production in Hierapolis of Phrygia and Its Territory During Roman and Byzantine Age: Documentation From Archaeological Excavations and Surveys”, *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, (06- 08 Kasım 2008- Mersin)*, (Editör Ümit Aydınöğlü, A. Kaan Şenol), Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi, İstanbul: Zero Prodüksiyon Kitap, Yayın, Dağıtım Ltd. Şti., 277-302.

Topal, Zehra (2015), “Trabzon'da Zeytinciliğın ve Zeytinyağı Üretiminin Tarihçesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19, 167- 206.

Waddington, W. H., Babelon, E., Reinach, TH. (1904), *Recueil General des Monnaies Grecques d'Asie Mineure*, Tome Premier, Pont et Paphlagonie, Paris.

White, K. D. (1967), *Agricultural Implements of the Roman World*, Cambridge at the University Press.

İnternet Kaynakları

Bekker-Nielsen, Tønnes ve Jacobsen, Kristina Winther, (2013), *Yüzey Araştırması Vezirköprü ve Havza İlçesinde, Ekim 2013: Rapor*.

https://www.academia.edu/9859933/Y%C3%BCzey_ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1_Vezirk%C3%B6pr%C3%BC_ve_Havza_il%C3%A7esinde_Ekim_2013_Rapor

(Erişim Tarihi: 11.04.2019)

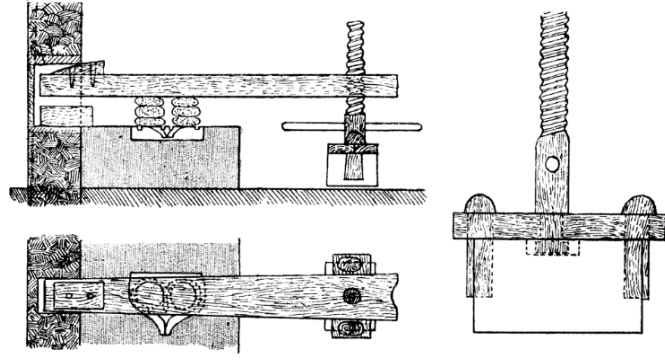
Marcus Porcius Cato. *De Agricultura*.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cato/De_Agricultura/C*.html,

(Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Şekil 1. (Foto: Aktaş, E.) Samsun-Atakum zeytin ağacı.

Şekil 2. (Foto: Paton & Myres 1898, 210) Kalimnos-Arginunta'da kullanılan zeytinyağı veya şarap elde etme düzeneği.

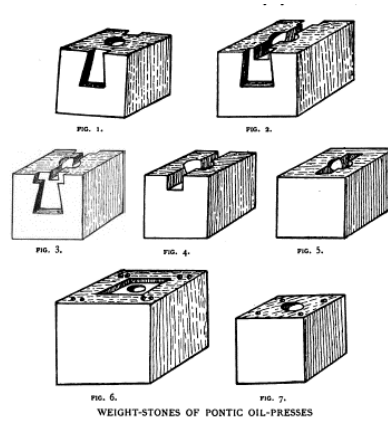

FIG. 1. FIG. 2. FIG. 3. FIG. 4. FIG. 5. FIG. 6. FIG. 7. WEIGHT-STONES OF PONTIC OIL-PRESSES

Şekil 3. (Foto: Anderson 1903, 15) Anderson'un pontik pres ağırlık taşı çizimleri.

Şekil 4. (Foto: Google Earth) Anderson'un çizimleriyle uyumlu pres ağırlık taşı tipleri.

Şekil 5. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü.

Şekil 6. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü, köprü ayaklarındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 7. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü'nün ayaklarındaki haç motifli pres ağırlık taşı olduğu düşünülen blok.

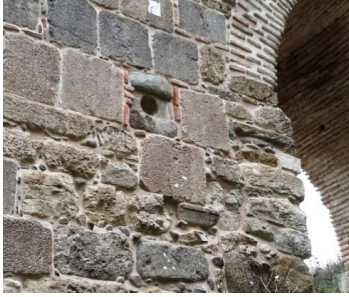
Şekil 8. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü'nün ayaklarındaki pres ağırlık taşı ve yukarısında üzen-gide görünen pres ağırlık taşının yan yüzü.

Şekil 9. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü, yan yüzü görünen pres ağırlık taşı.

Şekil 10. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprüsü, köprü duvarındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 11. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü, köprü duvarındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 12. (Foto: Aktaş, E.) Vezirköprü- Çamlık Park pres ağırlık taşı.

Şekil 13. (Foto: Aktaş, E.) Vezirköprü- Gömlekhisar Köyü. Pres ağırlık taşı.

Şekil 14. (Foto: Aktaş, E.) Amasya Halifet Gazi Türbesi pres ağırlık taşı olduğu düşünülen bloğun yan ve üstten görünümü.

Şekil 15. (Foto: Aktaş, E.) Tokat -Zile Kalesi, pres ağırlık taşı.

Şekil 16. (Foto: Aktaş, E.) Tokat Zile Kalesi, pres ağırlık taşı.

Şekil 17. (Foto: Aktaş, E.) Zile Çeltek Köyü, pres ağırlık taşı.

Şekil 18. (Foto: Aktaş, E.) Zile Kalesi'ndeki ahşap üzüm sıkma düzeneği.

Şekil 19. (Foto: Aktaş, E.) Zile Kalesi yol kenarı. Ahşap üzüm sıkma düzenekleri.

Şekil 20. (Foto: Aktaş, E.) Samsun Müzesi, mezar steli.